

ŽRTEV JE ODGOVORNA – ALI RES?

PROBLEMATIKA SOCIALNEGA DELA V VARNI HIŠI

Natanko pred letom dni je začela delovati v Mariboru prva Varna hiša v Sloveniji, namenjena ženskam in otrokom, žrtvam nasilja. Varna hiša deluje kot posebna enota Centra za socialno delo Maribor. Ustanovljena je bila za pokrivanje tovrstnih potreb za področje Štajerske, Koroške in Prekmurja. Glede na dosedanje izkušnje naše kapacitete ne zadostujejo za pokritje potreb širšega mariborskega področja, kaj šele vseh ostalih. Hiša ima dvajset postelj v sedmih sobah, ki so neprestano zasedene. Bivanje v Varni hiši je začasno, praviloma tri mesece, največ pa do enega leta. Varen prostor smo v prvem letu lahko zagotovili 46 ženskam z 52 otroci. Ženske so bile v povprečju stare 35 let, s srednješolsko izobrazbo, polovica jih je imela lastne dohodke. Polovica vseh, ki so iskale pomoč, si je uredila življenje brez partnerja, polovica se jih je vrnila domov. Nekaj njihovih partnerjev se je vključilo v različne oblike zdravljenja in pomoči. Domov so se vrnile drugačne, samozavestnejše, obogatene z novimi izkušnjami in spoznanjem, kaj bodo v prihodnje dovolile in česa ne. Moč jim daje naše jasno sporočilo, da se lahko vrnejo, če bodo spet potrebovale pomoč. Iz te druge skupine žensk se je doslej vrnila ena. Povedala je, da se je mož mesec dni po tistem, ko se je vrnila, obvladoval, nato pa se je nasilje še stopnjevalo. Verjamem, da je še katera, ki je bivala pri nas in se vrnila k partnerju, spet žrtev nasilja. Podatkov o tem nimamo, vendar raziskave kažejo, da se nasilje praviloma ne ustavi, ampak z leti še stopnjuje.

Oditi iz začaranega kroga nasilnega odnosa, v katerega je ujeta z moškim, ki izvaja moč in nadzor nad njo, kar se manifestira v izolaciji, čustveni, ekonomski in spolni zlorabi, grožnjah in fizičnem obračunavanju, je zelo težko.

ZAKAJ TRPIJO 10 IN VEČ LET, ZAKAJ NE ODIDEJO PREJ, ZAKAJ NE POVEDO?

To so vprašanja, ki jih zaposlene v Varni hiši ne postavljamo ženskam, jih pa pogosto slišim. Ženske prihajajo k nam z različnimi zgodbami, vse pa pripovedujejo o občutkih nemoči in strahu, ki jih je leta dolgo paraliziral. Zato se ne branijo in ne povedo, ampak naredijo nasprotno – poskušajo moškemu v vsem ugoditi, ker mislijo, da bo potem bolje. Govorijo o občutkih sramu in krivde, o nezaupanju vase in v svoje sposobnosti, povedo, da bi odšle prej, če bi imele kam.

Varna hiša je prelomnica v njihovem življenju. Ponudi jim varen prostor, kjer lahko v miru razmislijo o svoji življenjski situaciji in sprejmejo odločitve, kako naprej.

Po enoletnih izkušnjah, ki jih imamo zaposlene v Varni hiši, lahko trdimo, da je pomoč in podpora ženski, ki je preživela oz. preživlja nasilje, mogoča samo, če jasno opredelimo:

- da je kriv za nasilje in posledice nasilja izključno tisti, ki ga izvaja, in
- da upoštevamo princip strokovne pristranosti, kar pomeni, da smo izključno na strani ženske, ki preživlja nasilje, da ji verjamemo, ne dajemo sodb, da izhajamo iz njenih želja in potreb, spoštujemo njene odločitve, hodimo v korak z njo in jo podpiramo, da naredi naslednji korak, pri tem pa je ne silimo v nobene odločitve, ki jih sama ni sposobna sprejeti. Seznanimo jo s pravicami, ki jih ima, in ponudimo zagovorniško pomoč v odnosu do drugih institucij.

Tukaj se naše metode dela razhajajo z metodami klasičnega socialnega dela. Strokovna razhajanja z drugimi službami

pomoči čutimo v vsakodnevni praksi najbolj pri urejanju stikov.

Primer. Ženska pride z otrokom v Varno hišo, hoče se razvezati, oba starša sta vabljeni na center za socialno delo, kjer se morata dogovoriti okrog stikov. Ker imata po zakonu oba enake pravice do otroka, moški stike izsili, čeprav se doslej ni brigal za otroka. Otrok se ga boji, ker je bil priča nasilju, in jasno je, da ne gre za korist otroka, ampak za manipulacijo z žensko in nadzor nad njo prek otroka. Tako otrok pride v položaj, ko je sočasno z mamo na begu pred nasilnim očetom, obenem pa mora imeti z njim stike. Njihove duševne stiske so velike.

Klasično socialno delo, podprto z obstoječo zakonodajo, tudi nalaga krivdo obema udeleženiima v problemu in večjo odgovornost ženski, da nekaj naredi. Dnevnik *Večer* je lansko jesen objavil pogovor z vodilnim delavcem enega od Centrov za socialno delo v Sloveniji. Citiram:

Nasilje je vzrok ali posledica odnosa, ki vlada med partnerjema, pri razreševanju te problematike so se izločile tri najpogostejše možnosti, za katere se ženske odločijo.

1. Nekatere vztrajajo v zakonski zvezi. V takih primerih ugotavljamo, da gre za nevrotičen odnos, ki zadovoljuje potrebe enega in drugega partnerja. Našo službo potrebuje ženska le za tolažbo, nato se vrne domov in enako živi dalje. To je njen vzorec vedenja in drugače ne zna živeti.

2. Druga možnost je, da vztraja v partnerskem odnosu, vendar se morata partnerja odločiti, da bosta skušala spremeniti svoj odnos na boljše in aktivno vlogo naj bi prevzela ženska.

3. Tretja možnost pa je prekinitev odnosov. Tudi pri tem pričakujemo aktivno vlogo ženske, ki se bo pripravljena spopasti z vsemi težavami, ki jo pri tem čakajo. Ravno pri njih se potem pojavi problem zaposlitve in strehe nad glavo.

Ali lahko ženskam še kaj naložimo?

Zakonodaja nalaga socialnemu delu v prvi vrsti skrb za otroka. Materi, ženski, ki s problemom pride, klasično socialno delo naloži odgovornost za to, da poskrbi za otroka, da zaščiti vsaj njega pred nasilnim

partnerjem oz. očetom. Ker pa iz poznavanja dinamike nasilja vemo, da je edini odgovoren za povzročanje nasilja nasilnež in da je ženska poskušala že do sedaj napraviti vse, kar je zmogla, da je ob prihodu po pomoč čisto brez moči. Tako nemočna ni zmožna sprejeti nase odgovornost za zaščito otroka in sebe, zato se raje vrne na stari, utečeni način življenja, z izkušnjo več, da je nihče ne razume, ji ne verjame in ne more pomagati. Zaradi tega ostaja v nasilni situaciji še naprej, pomoči ne išče več in nasilje se nadaljuje. Žrtev je vedno bolj prepričana v prav in vsemogočnost nasilneža, ta pa ne potrebuje nič drugega.

Vedeti moramo, da si ženska, ki živi v nasilni situaciji, vrsto let prizadeva nasilje odpraviti, išče razloge za to pri sebi, v svojem vedenju, upa, da se bo sčasoma nehala. Pripravljena je partnerja ščititi, iskati izgovore za poškodbe, vedno bolj jo je sram priznati, kaj se ji dogaja. V tem času se ji ponavadi zgodi to, da izgubi stik s sorodniki, znanci, prijatelji, kar pa ustreza nasilnežu. Posebno težko je to priznati ženskam, ki so uspešne, ugledne, in katerih partnerji so prav taki. Spomnim se klica gospe, ki je povedala, da je gledala oddajo o naši hiši in da se njej dogaja vse to, kar je slišala. Nikoli še ni nikomur o tem povedala, preveč jo je sram, vedno huje pa vse to prikriva pred okolico, zaposlenimi; s partnerjem namreč vodita podjetje z 20 zaposlenimi. Stara je 50 let, hči 17 let. Nikoli še ni prijavila oz. poklicala policije, saj takrat, ko jo pretepa, ne more do telefona, potem pa se boji, da ji ne bi verjeli, ker je partner cenjen in spoštovan gospod. Njo pa je predvsem tako sram.

Komu se prej verjame?

Primer. Ženska z dvema otrokoma, zaradi nasilja se je iz svojega lastniškega stanovanja umaknila k nam. Menjala je ključavnico, partner je dosegel na sodišču menjavo ključavnice, vendar se v mesecu dni, kolikor je imel časa, ni vrnil v stanovanje. Gospa se je po preteku tega roka vrnila z otrokoma domov. Čez tri mesece, v soboto, se je partner odločil priti v stanovanje. Ker mu ni dovolila, si je pripeljal pomočnike, da bi vlomil. Ona je medtem poklicala policijo in jih seznanila s situacijo.

Bivši partner je imel pri sebi sklep sodišča, in kljub temu, da jim je povedala, da bi se moral vseliti v času enega meseca po izdaji sklepa, to ni pomagalo. Policaji te informacije niso mogli preveriti in so odšli. Ob njih se je spet umaknila k prijateljici, partner pa je vlomil v stanovanje in ji nekaj stvari odnesel, predvsem pa ga je spet razdejal. Postopek na sodišču pa ponovno teče in je okarakteriziran kot vlom.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih govori o enakih pravicah obeh staršev. V primerih, ko gre za nasilje nad žensko in otrokom, se nasilnež največkrat leta in leta ni spomnil, da ima otroka, da otrok kaj potrebuje, da je zanj treba marsikaj napraviti. Po odhodu ženske z otrokom od doma zelo hitro najde pot na center in izrazi zahtevo po stikih. Zakonodaja mu to pravico daje in ga postavlja celo v položaj žrtve, saj je ostal brez otroka, ki ga pogreša. Kaj je mogoče napraviti? Naše izkušnje so različne. Ravnanje je odvisno od strokovnega delavca, delavke. Kdaj urejati stike otroka z očetom vnaprej? Iz dosedanjih izkušenj v Varni hiši lahko rečem, da so bili otroci v stike oz. srečanja z očetmi potisnjeni, ker so jih morale mame na to pripraviti. Kot so v večini tudi same izražale, otrokom ne želijo braniti stikov, na drugi strani pa so se bale, kaj bo, če v to ne privolijo. Jim bo spet naložena odgovornost za to, ker stike branijo, jim bodo na centru verjeli, da otrok ne želi stikov? Če je otrok dovolj velik, star 10 let, lahko sam pove, ali si želi videti očeta ali ne. Je mogoče zanesljivo trditi, da se otrok odloči za stike zato, ker ima očeta rad? Je mogoče, da se ga še vedno tako zelo boji, da si ne upa reči ne, da želi ustreči in zaščititi mamo? Je mogoče, da se otrok ne boji očeta, če pa je bil leta priča maltretiranju in nasilju?

Spomnim se fanta, ki je prišel k nam z mamo in je ni spustil izpred oči, ker se je tako bal zanj. Sama se mu je pa prav tako bala povedati, kaj se dogaja, ker mu je želela stvari prihraniti, in sploh ni videla, kaj otrok počne. Ob prihodu mu je rekla, da sta prišla na počitnice. Nekaj dni je fant spremljal mamo tudi na WC. Pogovarjali smo se z njo zvečer, ko je otrok zaspal in se mu je izvila iz objema. Po nekem času se mu je odločila

povedati, kaj se dogaja, kaj se je odločila napraviti. Vidno si je oddahnil, spustil jo je in je ni več kar naprej iskal. Gospa je v razgovorih odkrivala domače dogajanje in fantovo vedenje. Ugotavljala je, da je bil fant doma posrednik med njima, da jima je prenašal pošto, drugega pred drugim zagovarjal in napravil tudi kakšno škodo, da je pritegnil nase pozornost in tako preprečil prepir med njima. Doma tega sploh ni videla, mislila je, da je tako nervozen in da se boji očeta.

V tem primeru mislim, da je fant pristal na stike samo zaradi strahu in zato, da zaščiti mamo. Stiske, do katerih prihaja pri njem sedaj, kažejo na to, da ga oče izrablja za prenašalca sporočil med seboj in mamo. V otroku je tako še več tesnobe in čustvenih stisk, katerih posledice pa v večjem delu nosi mama.

Upam, da bomo nekoč prišli do spoznanja — in da bo temu sledila tudi ustrezna zakonodaja —, da moški, ki so bili nasilni do otrok in njihovih mam, nimajo pravice do tega, da videvajo svoje otroke. Do takrat pa se bodo moreči kriki sredi noči, tiho ihtenje, nemirno spanje... nadaljevali, saj jih bodo otroci ob srečevanjih vedno znova podoživljali.

PROBLEM OHRANJANJA ANONIMNOSTI

Vsa teoretska znanja, ki smo jih lahko o tem prebirali v domači in tuji literaturi, so jasna in potrebna. Vendar pa smo se v praksi srečale s toliko najrazličnejših situacij, ki jih vnaprej enostavno ni mogoče predvideti. Naša hiša ima še zelo kratko zgodovino delovanja, nasploh pa je delovanje varnih hiš, zatočišč, kakor jih pač imenujemo, pri nas nekaj novega, zanimivega. O vsaki novi stvari je dobro vedeti čimveč tudi na način, ki ni umesten, in stvari, ki pravzaprav niso pomembne. Samo da jih vem, da to poznam; ob tem tovrstni radovedneži sploh ne pomislijo, da lahko spravijo žensko ali otroka v veliko stisko. Pri tem ne mislim njihovih znancev, sorodnikov, temveč ljudi, s katerimi se srečujejo na uraden način. Ker se naše stanovalke in otroci bojijo zameriti, se znajdejo v hudi stiski, kaj pa pravzaprav

povedati, saj morajo varovati anonimnost, pa tudi ne želijo vsakomur razgaljati svoje stiske. Sploh ni tako lahko umakniti se kam in za sabo zabrisati sledi. Ob stiskah, s katerimi se ženska srečuje, ko odhaja od doma, jo čaka še po odhodu razgovor v šoli, vrtcu ali kjer se pač otrok nahaja. Če obstaja možnost, da otrok naprej obiskuje isto ustanovo (saj otroci je pogosto ne želijo zamenjati), je potrebna še učinkovitejša pomoč šole ali vrtca. V teh ustanovah niso pripravljeni sodelovati, ne da bi vse natančno vedeli, ne da bi imeli po možnosti še kakšen dokument iz ustanove, ki ima ustrezna pooblastila. Gledanje na nasilje je različno, le malo ljudi razmišlja o tem brez predsodkov. Praviloma ne zadostuje, da naša stanovalka s svojo situacijo in umikom od doma seznanili v šoli samo eno osebo. Iz izkušenj vemo, da o tem vedo potem vsi zaposleni na šoli, najverjetneje pa še kdo. Ampak ob zdravniškem pregledu v šoli potem vseeno otroka zelo naglas sprašujejo, kje vendar sedaj živi, če niso več na naslovu, kjer je prijavljen. Otrok se znajde v neprijetni situaciji, saj je svojo skrivnost doslej obvaroval pred sošolci; kaj pa naprej, kaj naj reče, sram ga je, ne sme povedati, če reče, da ne ve, se bodo otroci posmehovali, da ne ve, kje stanuje. Zaveda se, da naslova ne sme povedati, lagati prav tako ni prav. Zdravnica ne vidi stiske, v katero je spravila otroka. O vsem tem bi se dalo pogovoriti drugače, najverjetneje bi tako tudi napravila, če bi jo razrednik oz. tisti, s katerim je mama o tem govorila, seznanil. Žal se na tako pomembne stvari velikokrat pozabi ali pa se komu tudi ne zdijo dovolj pomembne. Otrok se vrne domov, žalosten, ponižan, občutek sramu je zelo močan. Kaj lahko potem napraviš, razen da se pogovoriš z otrokom? Mama gre v šolo, se ponovno pogovarja, opravičijo se ji, ker so pozabili. To pa ne more popraviti škode, ki je bila narejena.

V primerih prešolanja, na šolah, ki jih obiskujejo otroci iz naše hiše, do težav ne prihaja, saj smo se tam dogovorili in stvari tečejo. Samo upam lahko, da bivša šola ne da podatka nasilnemu očetu, kam se je prešolal njihov otrok.

Do podobnih težav in stisk prihaja v

vrtec, kjer prav tako zahtevajo vse mogoče podatke in številke, kje lahko dobijo mamo, v primeru, da otrok zbolí, se poškoduje... Ni mogoče ne povedati, kje živiš. Če je kaj še nekoliko skrivnostno, je še veliko bolj zanimivo. Normalna človeška radovednost, bo kdo pomislil, ki pa je vendarle v nekaterih situacijah zelo neprijetna. Težko se zadovoljimo z informacijo, ki bi v takih primerih lahko zadostovala; na primer, vzgojiteljica dobi navodilo, da v primeru bolezni ali poškodbe pri Jožetu obvesti ravnateljico, ta pa bo vedela, kako ravnati naprej. Načelno sicer je tako, radovednost pa je tako močna, da se je ne da vedno zadrževati.

Pred kratkim sem se sama znašla v podobni situaciji, ko sem morala odgovoriti inštalaterju, zakaj se naši hiši reče Varna hiša. Ker je že odhajal in sem videla, da nima pojma, kam so ga poslali popraviti radiator, sem mu odgovorila, da zato, ker je vedno zaklenjena. Zelo pomenljivo je sprejel moj odgovor in se zanj zahvalil. Sama sem se potem ukvarjala s svojim odgovorom in tem, kaj še bi mu lahko odgovorila. Verjetno bo še prišlo do situacij, ki niso predvidljive in v katerih je težje ali sploh nemogoče obvarovati tajnost lokacije. Brez raznih mojstrov, ki prihajajo in bodo še prihajali, saj je življenje v hiši zelo intenzivno in s tem tudi obraba vsega v hiši, ne gre. Zaradi družbene situacije pa je prav tako skoraj nemogoče predvidevati, da bi v hišo prihajal vedno eden in isti delavec, saj vemo, da je nestalnost in velika menjava delavcev pri obrtnikih velika. Samo upamo lahko, da se kot mojster nekega dne ne pojavi partner katere od naših stanovalk. Vse tovrstne situacije zelo otežujejo zaščito tajnosti lokacije.

Poleg tega je glede na majhnost Slovenije, še zlasti Maribora, zelo težko ohraniti anonimnost v okolju. To je bilo že pred našim odprtjem nekako seznanjeno z našim delovanjem, saj je bila hiša že pred adaptacijo namenjena zatočišču, vendar brez strokovne pomoči. Zelo pogosto se nam je zgodilo, da so partnerji prihajali v okolico hiše in iskali svoje partnerke ali žene. Nekaj je bilo tudi takih, katerih žene sploh niso prišle k nam. Prišlo je do groženj po telefonu,

pa tudi direktno čez ograjo, ki so nas vznemirile; storilce smo prijavili policiji, vendar pravega odziva policije ni bilo. Po njihovih predpisih grožnje čez ograjo in po telefonu niso dovolj za kazensko ovadbo. Pisali smo predloge sodniku za prekrške, od koder pa po pol leta še ni nobenega odziva. Naše aktivnosti so zato bolj usmerjene na konkretno varovanje, ki se je do sedaj izkazalo za najučinkovitejše. Seveda pa ob tem še naprej poteka senzibilizacija pristojnih služb za naše potrebe in delo za spremembo obstoječe zakonodaje.

V praksi se nam je že nekajkrat zgodilo, da so naše poklicne kolegice v različnih institucijah (CSD, šola) povedale partnerjem (na njihovo zahtevo), kam se je umaknila žena z otroki. Še tisto zaupanje, ki ga je ženska imela do institucije, je s tako zlorabo porušeno. Zaposleni v službah pomoči si tovrstnih spodrsiljav ne smemo dovoliti.

zakonske skupnosti, smrti partnerja in
samske osebe ki težje preživijo stike z
drugimi

PROBLEM DRUŽBENE NEMOČI PRI REŠEVANJU DRUŽINSKEGA NASILJA

Kot posebno omejitev pri delu v Varni hiši čutimo nemoč širše družbe pri reševanju problema družinskega nasilja. Tu mislimo neustrezno zakonodajo, nemoč policije, vedno slabšo perspektivo zaposlovanja žensk in stanovanjsko problematiko.

Problem nasilja nad žensko je družben problem, čeprav je v praksi pogosto videti, kot da je to osebni problem posameznice. Zgodbe, ki jih slišimo v Varni hiši, zgovorno pričajo o tem.

Primer. Ga. Polona je prišla z dvema otrokoma v Varno hišo pred letom dni. Pred tem je z možem živela v hiši, ki je njuna skupna last. Je nezaposlena, pred leti je pustila zaposlitev zaradi moževega pritiska, sedaj si intenzivno išče zaposlitev, vendar doslej brezuspešno. V Varno hišo se je z otrokoma zatekla pred psihičnim, fizičnim in spolnim nasiljem moža; prišli so z najnujnejšimi stvarmi, spravljenimi v nekaj vrečkah. Mož je ostal v skupnem domu, zaposlen je v tujini, s preračunano plačo 260.000 SIT mesečno; ga. Polona preživlja sebe in otroka z denarno pomočjo in denarnim dodatkom. Po petih mesecih bivanja v

Varni hiši se je razvezala, vendar razveza še vedno ni pravnomočna, ker se je mož pritožil na višino preživnine. Le ta je bila določena v višini 50.000 SIT za oba otroka. Ga. Polona je v postopku prikazala stroške, ki jih ima s preživljanjem otrok. Predložiti je morala tudi sodno prevedeno uradno dokumentacijo o moževi plači. Pritožbeno sodišče od bivšega moža ni zahtevalo nobenih prevodov in je upoštevalo fotokopijo pogodbe v tujem jeziku, iz katere je razvidna višina posojila, ki ga je Polonin bivši mož najel za nakup novega avtomobila. Sprejelo je njegove argumente, da otroka dobivata zastoj hrano v šoli in da bivša žena v Varni hiši nima visokih življenjskih stroškov, in naložilo sodišču prve stopnje, da o višini preživnine ponovno odloča. Iz tega se lahko naučimo, da se lahko kljub veljavni zakonodaji, ki v prvi vrsti nalaga skrb, tudi materialno, staršema, stvari obrnejo drugače, tako da zaposlen oče ni dolžan skrbeti za otroka po svojih močeh, ampak država in brezposelna mati. Ker je bivanje v Varni hiši omejeno, se je morala ga. Polona z otrokoma odseliti v podnajemniško stanovanje, ki je zelo skromno in vlažno, vendar tudi to presega njene materialne zmožnosti. Postopki delitve premoženja se praviloma vlečejo leta, do sedaj se ji ni posrečilo odpeljati niti pisalne mize, ki bi jo otroka nujno potrebovala za šolsko delo. Stiki otrok z očetom pa so urejeni in redno tečejo, kdaj pa kdaj tudi proti volji otrok. Ga. Polona ju je na to vsakokrat znova pripravljala, saj je upala, da bo bivši mož uvidel in se zavedel potrebe otrok ter jima izročil vsaj postelji in pisalni mizi, da bosta lahko izpolnjevala šolske obveznosti. Vendar se ji kljub večkratnim razgovorom in podpisanim dogovorom ni posrečilo dobiti ničesar. V neopremljeno podnajemniško stanovanje, ki je cenejše, so odšli z oblačili, vse pripomočke za kuhinjo, odeje in podobno pa so si sposodili. Še sreča, da so v času bivanja v Varni hiši navezali stike s tujimi ljudmi, ki so jim bili pripravljeni pomagati.

Tudi ali lasti zaradi take družbene prakse marsikatera obupa in odide nazaj k partnerju, marsikatera kaznivega dejanja nasilnega vedenja s strani partnerja ne prijavi,

ker ima občutek, da je manj zaščiten kot storilec.

V praksi čutimo, da te ženske potrebujejo brezplačno pravno pomoč, sklad stanovanj, ki bi jih lahko po odpustu iz Varne hiše začasno najele, in spremenjeno kazensko, družinsko in stanovanjsko zakonodajo.

Vemo, da pristojne službe delajo na spremembi zakonodaje in upamo, da se bodo stvari premaknile v tej smeri, da bo žrtev nasilja zaščiten in storilec ustrezno kaznovan.

Francka Premzel

Sonja Mladenič